

THE HISTORY OF ARMENIA (ERMENİSTAN TARİHİ)

Yazar: Simon PAYASLIAN, New York, Palgrave Macmillan, 2007, 296 sayfa.

Kitabın yazarı Simon Payaslian, Boston Üniversitesi Tarih Bölümü'nde Charles K. İle Elizabeth M. Kenosian Kürsüsü Başkanı olarak Çağdaş Ermeni Tarihi ve Edebiyatı üzerine çalışmalarını sürdürmektedir. Palasliyan lisans eğitimini 1982'de siyasal bilimler ve İngiliz edebiyatı üzerine Wayne Devlet Üniversitesi'nde, yüksek lisansını 1984'te aynı üniversitede siyasal bilimler, doktorasını 1992'de aynı üniversitede ve aynı bölümde, ikinci doktorasını ise 2003'te Los Angeles Kaliforniya Üniversitesi'nde Tarih üzerine yapmıştır.

Simon Payaslian'ın "History of Armenia" adlı eseri dört ana bölüme ayrılmıştır. Daha sonra bu bölümler dokuz alt başlık halinde, bu dokuz alt başlık da kendi içinde 64 alt başlık olarak tasarlanmıştır. "History of Armenia" Ermenistan'ın siyasi geçişini konu alan bir kitaptır.

Önsöz'de, yazarın, eserin bütünü ile ilgili genel bir çerçeve çizerken yaptığı yorumda, "*Türk milliyetçiliğinin yükselişi ile Genç Türk Diktatörlüğüne, soykırımı ve birinci Ermenistan Cumhuriyeti'nin kuruluşuna gerekçe olarak Ermeni milliyetçi hareketlerinin ortaya çıkışı <...>*" şeklinde bir ifadeye yer vermesi dikkat çekicidir.

Yazarın, "History of Armenia"da 296 sayfalık bir hacim içerisinde anlattığı Ermenistan'ın tarihiyle ilgili bilgi ve yorumlar genel hatlarıyla şöyle:

Kitap, "*Ermenistan'ın sakinleri, son fatihleri, tarihteki en büyük imparatorluğu meydana getirenlerden birisi olan, Büyük Pers İmparatorluğunun yöneticisi Daryus'a karşı isyanın derdindeydi,*" cümlesiyle başlıyor.

Simon Payaslian, ilk bölümün "Hanedanlıklar ve İmparatorluğun Jeopolitiği" adını taşıyan birinci başlıkta Ervanduni ile Artaşesyan hanedanlarından bahsederken, 3000 yıllık Ermeni medeniyetinin, Doğu Karadeniz Dağlarından Karabağ'a, Aladağlar'dan Fırat Nehri'ne, Aras Nehri'nden Urumiye Gölü'ne, Toroslar'dan, Dicle'ye, oradan da

Mezopotamya'ya kadar yayılan bir alanda bulunduğundan bahsediyor ve (efsaneye göre) Nuh'un Gemisi'nin oturduğu Ağrı Dağı'nın en ünlü Ermeni dağı olduğuna vurgu yapıyor.

Aynı bölümde sırasıyla, Simon Payaslian'ın Ermenilerin köklerini dayandığı "Urartular", "Ervanduni Hanedanının Ortaya Çıkışı", "Bağımsız Bir Devlet Olarak Ervanduni Ermenistan'ı", "Artaşesyan Krallığı", "Büyük Tigran ve Ermeni Barışı" başlıklı alt bölümlerin ardından, büyüyen Roma, Roma tehlikesini görmezden gelen Büyük Tigran zamanında Ermenistan'ın Roma İmparatorluğu'nun bir parçası olması ve Ermenistan diye adlandırılan bölgenin kopuşu ("Düşüş" başlığı altında) hikaye ediliyor.

Aynı bölümün ikinci başlığı "Kültür, Dil ve Din Savaşları: Krallar, Marzpanlar, Ostikanlar" adını taşımaktadır. Bu başlık altında, "İmparatorlukların Dansı", "Ekonomik ve Kültürel Çatışmalar", "Sasani ve Roma İmparatorlukları Arasında Kalan Ermenistan", "Hristiyanlığın Kabulü ve Ermeni Alfabesinin Oluşturulması" başlıklarıyla ilişkili konular dışında yeni dinin kabulü öncesinde Anahit tapınağının bulunduğu yere Eçmiadzin Kilisesi'nin yapılışından ve daha sonraları, Ermenilerin birçoğunun parasal nedenlerden dolayı yeniden Zerdüştlüğü seçtiği anlatılıyor. Ardından, "Sasani Marzpanat Yönetimi", "Justinyan Reformları", "Arap İşgalleri ve Ostikan Yönetimi" başlıklarıyla işaret edilen konular genel hatlarıyla özetleniyor.

İkinci bölüm "Değişim ve Nakil" adını taşıyor. Burada yer alan "Bagratuni Krallığı ve Ayrışma" adlı üçüncü ana başlık kendi içerisinde alt başlıklara ayrılıyor: "I.Aşot", "I.Simbat", "II.Aşot Erkat", "Toplumsal Yapı", "Ticaret ve Ekonomi", "III.Aşot", "Kral I.Gagik Ani'de", "Krallıkların Düşüşü".

Aynı bölümün altındaki, "Kilikya Krallığı, Haçlılar ve Doğudan Gelen İşgal" adını taşıyan dördüncü başlık da diğerleri gibi kendi içerisinde alt başlıklara ayrılmış: "Fatimi Hanedanlığı", "Özgürlük Savaşı", "Kilikya Krallığı", "Toplumsal Yapı", "Yönetim Yapısı", "Hukuk Yapısı", "Kilikya Ermeni Kültürü ve Gümüş Çağ", "Doğu ve Batı Arasındaki Kilikya", "Kilikya Krallığı'nın Sonu".

Simon Payaslian "Sultanlar, Çarlar ve Zalim Hükümdarlar" başlığını taşıyan üçüncü bölümün altındaki beşinci başlıkta, konuyu yazarın konumunu ve bakış açısını tespit etmeye yönelik olarak verecek şekilde "Osmanlı, Pers ve Rus Yönetiminde Ermenistan", "Ermeni Kilisesi'nin Dirilmesi", "Ermeni Sorunun Ortaya Çıkışı", "Reform Numarası", "Ermeni Milliyetçiliğinin Ortaya Çıkışı", "Milliyetçilik Kazanında", "Genç Türk Devrimi" şeklinde sınıflandırarak anlatıyor.

“Ermeni Soykırımı”, adını taşıyan altıncı başlıkta ise, “Katliamlar ve Sınırdışılar”, “Savaş ve Soykırım” alt başlıkları yer alıyor. Bu bölümde, Osmanlı toprakları üzerindeki amaçlara yer verilirken, ulusal ve dini nedenler dışında bir gerekçe sunulmadan, ülkede sadece Hristiyanları, özellikle de Ermenileri hedef alan bir hareket olduğu iddia ediliyor. Diğer yandan, Batılı güçlerin birbiri arasında ve Osmanlı’yla yaptıkları anlaşmalarda Ermenilere aldırış etmediği belirtiliyor. Aynı bölümde “*Çanakkale’deki deniz hezimetinin gerçek kurbanı olan Ermenilerin yok edilmesi imkanının verildiği*” şeklinde yapılan yorum dikkate değerdir.

“Bağımsızlık, Çağdaşlaşma ve Küreselleşme” başlıklı dördüncü bölümün altında verilen yedinci başlık “Ermenistan Cumhuriyeti: Birinci Cumhuriyet”, “Devrimci Rusya”, Savaş ve Cumhuriyet”, “İlk Hükümet”, “Paris’te Batılı Güçlerle”, “Gürcistan ile Azerbaycan Arasında”, “Hatisyan Hükümeti”, “Ordu Konuları ve Kilikya”, “Londra”, “San Remo ve Sevr”, “Büro Hükümeti”, “Kars ve Gümrü’ye General Karabekir”, “Son Hükümet”; sekizinci başlık “Leninci – Stalinci Miras: Yetmiş Yıllık Sovyet Yönetimi”, “Lenin ve Yeni Ekonomik Politika”, “Stalinci Düzen (1928-1953)”, “Ermeni Kilisesine Karşı Sovyet Düzeni”, “Stalinci Jeopolitik ve Kopuntu Ermenileri”, “Brejnev ve Meşruiyet Krizi (1964-1982)”, “Gorbaçov’un Glasnost ve Perestroikası (1985-1991)”, “Kopuntu Toplulukları”, “Sovyet Ermenistan’ının Sonu”; dokuzuncu başlıkta “Bağımsızlık ve Demokrasi: İkinci Cumhuriyet”, “Ter Petrosyan Hükümeti”, “Yeniden Karabağ”, “Koçaryan Hükümeti”, “Demokrasi ve Kadın”, “Ulusal Ekonomi”, “Koçaryan’ın Dış Politikası”, “Koçaryan Hükümeti ve Kopuntu Topluluklarıyla İlişkileri” şeklinde sınıflandırılmıştır.

